

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-78>

УДК 338.48

ШЛЯХИ ВРАХУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ В КОНЦЕПЦІЯХ СТАЛОГО ТУРИЗМУ

WAYS TO CONSIDER ENVIRONMENTAL COMPONENT WITHIN SUSTAINABLE TOURISM CONCEPTS

Зігунова Інна Сергіївна

кандидат педагогічних наук, доцент,
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1992-6041>

Мареха Ірина Сергіївна

кандидат економічних наук,
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9905-7706>

Троян Марія Юріївна

кандидат економічних наук, доцент,
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3094-9906>

Zigunova Inna, Marekha Iryna, Troian Mariia

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

Стаття присвячена актуальним питанням розвитку сталого туризму. Основний акцент зроблено на врахуванні та аналізі його екологічної складової. На основі статистичних спостережень проаналізовано профіль сталого туризму, ємність його ринку та прогнози розвитку. Спираючись на компаративний аналіз, розкрито зміст альтернативного та м'якого туризму як сучасних аналогів сталого туризму. Розглянуто світову практику організації сталого туризму. З точки зору способу врахування екологічної компоненти, авторами виокремлено такі концепції сталого туризму: природоресурсна (узгоджується з природним туризмом), агроцентрична (пов'язана з сільським туризмом), природоохоронна (відповідає екотуризму), природоефективна (корелює з зеленим туризмом) та природостабілізуюча (співвідноситься з кліматично-розумним туризмом). Виведено графічні моделі щодо врахування екологічної складової в сучасних концепціях сталого туризму. Обґрунтовано практичну цінність результатів дослідження, які дозволяють виокремити екологічні сегменти в сталому туризмі та відповідно до цього запропонувати релевантні стратегії просування туристичних продуктів екологічної спрямованості.

Ключові слова: туризм, сталий розвиток, альтернативний туризм, екологічний чинник, сучасні концепції, екологічні ринкові сегменти.

The article is devoted to the exploration of up-to-date environmental issues of sustainable tourism. The relevance of the topic is determined by the global concern and awareness of the negative environmental impact of tourism and the global efforts to tackle this problem. In this article, the following research methods were exploited: statistic observation and analysis when investigating profile and market size of sustainable tourism; comparative techniques when opposing traditional and alternative tourism, hard and soft tourism; systemic-and-structural analysis when depicting three-pillar profile of sustainable tourism; classification methods when distinguishing between environmental concepts and market segments in sustainable tourism; graphical methods when considering environmental factors within sustainable tourism concepts. The main research outcomes are as follows. The authors conducted a profound theoretical analysis of the ways how to consider environmental component in sustainable tourism. It was found out that such consideration is an inevitable part of sustainable development concept which is based on three organic pillars: social responsibility, environmental protection and economic efficiency. Special attention was focused on the modern analogues of sustainable tourism concept, alternative and soft tourism in particular. The global practice of organizing sustainable tourism was presented in the article. The authors outlined the following concepts of sustainable tourism: natural resource concept (referred to nature-based tourism), agricentric concept (related to rural tourism), nature-protective concept (corresponds to ecotourism), environmentally effective concept (correlated with green

tourism) and nature stabilizing concept (consistent with climate-smart tourism). Graphical models were designed to consider the ecological component in the contemporary concepts of sustainable tourism. The practical value of the research is based on the obtained results, which allow to single out the ecological market segments in sustainable tourism and, respectively, to propose relevant strategies for the promotion of ecologically friendly tourism products.

Keywords: tourism, sustainable development, alternative tourism, environmental factor, contemporary concepts, ecological market segments.

Постановка проблеми. Індустрія туризму поступово відновлюється після світової кризи, викликаню пандемією. Країни починають скорочувати карантинні обмеження і ревіталізувати туристичний бізнес. Проте й надалі гострою залишається проблема негативного впливу туризму на навколишнє середовище та його ресурсовиснажливий характер. Результатом спроби Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО) нівелювати даний вплив стала поява концепції сталого туризму та орієнтація даної галузі на відповідність довгостроковим Цілям сталого розвитку (ЦСР-2030). Першочерговим завданням сталого туризму, згідно з підходом ЮНВТО [14], виступає саме раціональне використання природних туристичних ресурсів, а це, у свою чергу, вказує на пріоритетність та релевантність екологічної складової на шляху досягнення сталого розвитку. Актуальність зазначеної проблематики обумовила вибір теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сталого розвитку вітчизняного та зарубіжного туризму активно вивчаються такими українськими вченими, як Лебедєв І. [6], Мелько Л. [7], Заварікою Г., Зеленко О. [4], Осітнянко Д., Примак Т. [8] та ін. Екологічні виміри та проблеми туристичного бізнесу намагаються розв'язати такі науковці як Брич В., Галич Н. [3], Коробейникова Я. [5], Пригара О. [9] та інші. Відзначаючи вагомий внесок наукової спільноти у дослідження заявленої проблематики, слід наголосити на необхідності розвитку та продовження наукового пошуку у напрямку обґрунтування екологічних концепцій сталого туризму та виокремлення його екологічних сегментів, що становить теоретичну та практичну цінність.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Більшість досліджень, пов'язаних з екологічними аспектами сталого розвитку туризму, носять суто проблемно-оглядовий характер. Відсутня чітка класифікація та диференціація форм прояву екологічного чинника у сталому туризмі. Майже загальнопоширеним є помилкове ототожнення природного, зеленого та еко-туризму, а подекуди й їхня помилкова інтерпретація, що

призводить до необґрунтованих узагальнень та висновків. Дане дослідження має на меті усунення вище вказаних недоліків.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є обґрунтування способів урахування екологічної компоненти в сучасних концепціях сталого туризму та його подальше сегментування за екологічними ознаками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спираючись на методологію сталого розвитку, яка передбачає покомпонентний аналіз стійкості систем, пропонуємо визначити профіль сталого туризму на основі його триопорної структури (таблиця 1).

Розглянемо статистичний профіль сталого туризму за результатами опитування Booking.com, використовуючи наступні параметри [15].

1. Сестейневі (sustainable) туристи: 87% опитуваних туристів бажають зробити свій відпочинок більш сталим, 39 %-ам подорожуючих фактично вдається це зробити, 43%-ам опитуваних вдається це робити дуже рідко.

2. Мотивація сестейневих подорожей: 40% туристів бажають допомогти знизити негативний вплив на довкілля, 34% опитуваних подорожують відповідально з метою отримання відповідного досвіду у місці призначення, 33 % подорожуючих бажають почуватися комфортно у обраному ними помешканні.

60% туристів надихаються на сестейневі подорожі під час відвідування природних пам'яток, 54% обирають відповідальний туризм через видимий негативний вплив традиційного туризму на дестинації, 32% опитуваних не можуть впоратися з почуттям провини, розуміючи, що їх відпочинок може завдати шкоди довкіллю, 47% респондентів надихаються позитивним впливом сталого туризму на місцеві громади.

3. Перешкоди та бар'єри сталого туризму: 42% опитуваних не можуть дозволити витратити додаткові кошти на екологію, 32% туристів вказали на брак інформації та обізнаності, 22% назвали брак часу на організацію сестейневих подорожей, 22% респондентів

Таблиця 1

Триопорна структура сталого туризму

Компоненти сталого туризму		
Соціальна	Екологічна	Економічна
Соціальна відповідальність	Охорона довкілля	Економічна ефективність
<ul style="list-style-type: none"> * інструмент реалізації права на відпочинок; * задоволення потреб людини у подорожах, підтримці здоров'я та відновленні сил (реабілітація, рекреація); * доступність туризму для осіб з особливими потребами; * інтеграція у культурний простір країни-перебування; * соціалізація та комунікація 	<ul style="list-style-type: none"> * раціональне використання, охорона та відтворення природних ресурсів; * мінімізація шкоди навколишньому природному середовищу та зниження антропогенного тиску на довкілля; * дотримання норм екологічної культури у процесі взаємодії з навколишнім середовищем; * виховання екологічної свідомості та відповідальності у туристів 	<ul style="list-style-type: none"> * створення нових робочих місць внаслідок високої працездатності галузі; * рентабельні інвестиції; * мультиплікативний ефект від інвестицій для національної економіки; * створення додаткового споживчого попиту; * розвиток суміжних галузей; * додаткові можливості для розвитку малого бізнесу всередині країни та невеликих за розмірами держав

Джерело: складено авторами

зазначають обмежену кількість сестейневих дестинацій, 20% подорожуючих назвали невідповідність сестейневого відпочинку тим високим стандартам обслуговування, до яких вони звикли.

4. Способи сестейневого відпочинку: 53% радять купувати місцеві товари, 52% підтримують ідею користування громадським транспортом, 41% туристів віддають перевагу харчуватися в ресторанах, які продають місцеву їжу, 40% пропонують відвідувати малопопулярні місця, 30% туристів радять обирати екологічно сертифіковане житло та відмовлятися від традиційних готелів.

Ємність ринку сталого туризму у 2019 році становила 181,1 млрд дол., а прогнозоване значення у 2027 році складе 338 млрд дол. [13].

Сучасними аналогами сталого туризму виступають такі поняття, як «альтернативний» (таблиця 2) та «м'який» туризм (таблиця 3).

Формами альтернативного туризму виступають наступні (рис. 1).

Слід відзначити, що перелік альтернативних видів туризму постійно розширюється внаслідок виникнення нових потреб та запитів у відпочинку.

Існує наступна світова практика організації сталого туризму [11]:

1. Проживання в екологічно чистих помешканнях. Такий вид розміщення зменшує негативний вплив туризму на навколишнє середовище. Від виробництва відновлюваної енергії до біоархітектури, екологічне

житло має на меті збереження довкілля. Проживання в екологічно чистих туристичних помешканнях також підтримує місцеву економіку. Фактично, більшість екологічно чистих готелів пропонують екологічно чисту їжу. Критеріями екологічної стійкості туристичних об'єктів виступають: 100% використання відновлюваних джерел енергії; органічна або місцева їжа; можливість безавтомобільного доступу; екологічно чисті засоби прибирання; 80 % переробка відходів; еко-будинки; енергозберігаючі лампи; отримання гарячої води за допомогою сонячних панелей; редуктори витрати води; використання дощової води.

2. Оптимальне використання ресурсів навколишнього середовища. Оптимальне використання екологічних ресурсів зберігає природну спадщину та біорізноманіття. Основна проблема полягає в тому, що споживання ресурсів навколишнього середовища перевищує їх здатність до регенерації, що спричиняє зміну клімату та втрату біорізноманіття. У зв'язку з цим екологічний слід є показником, здатним виміряти вплив на навколишнє середовище, спричинений надмірним використанням природних ресурсів.

3. Користування громадським транспортом. Громадський транспорт зменшує забруднення повітря та не створює затори на дорогах. Завдяки користуванню громадським транспортом кількість автомобілів на дорогах зменшується, а в атмосферу викидається менше вуглекислого газу.

Таблиця 2

Альтернативний туризм vs традиційний туризм

Ознаки для порівняння	Традиційний туризм	Альтернативний туризм
Тип туриста	Пасивний, статичний, не залучений, екологічно не свідомий	Активний, динамічний, залучений, екологічно та культурно свідомий
Мотивація туриста	Пляжний відпочинок, гірськолижні курорти, бюджетні тури	Занурення у місцевий колорит, гастрономічні тури, контакти з навколишнім природним середовищем, пошук ідентичності
Канали розподілу	Організовується туроператорами через однорівневі або багаторівневі канали	Самодіяльний, індивідуальний, канал нульового рівня
Мета реклами	Популяризація туристичних дестинацій та туристичного потенціалу території	Агітація отримання незабутнього позитивного досвіду та рекреація
Поведінка туриста	Спостереження без залучення та взаємодії	Залучення та активна участь у діяльності місцевого населення
Характер відвідування	Сезонний, значний тиск на довкілля через піковий сезон відпусток	Ексклюзивний та конфіденційний, протягом року, без надмірного навантаження на довкілля
Послуги розміщення	Великі готелі, апартаменти, резиденції, що відповідають стандартам туристичного обслуговування	Альтернативні варіанти (котеджі, еко-будинки, кемпінги)
Програма перебування	Відвідування відомих локацій, нічних барів, групові тематичні та оглядові екскурсії, пляжний відпочинок за чітко окресленою програмою	Спостереження за флорою та фауною, походи, рафтинг, відвідування місцевих заходів, музеїв, заповідників, спонтанний характер перебування
Інвестиції	Великі капіталовкладення в інфраструктуру та обладнання	Необхідні для облаштування території та створення комфортних умов
Вплив на довкілля	Неконтрольована експлуатація природних ресурсів, забруднення, руйнування екосистем	Збереження несучої здатності території, використання природних ресурсів в межах норми
Розвиток	Експансивний, екстенсивний, ресурсовиснажливий, овертуризм	Сталий розвиток, дружній до довкілля туризм

Джерело: складено авторами [12, с. 14]

4. Повага до культури місцевих громад. Контакти з місцевими жителями є однією з найбільш корисних речей сталого туризму та збереження традицій, що передаються через покоління. Важливо поважати традиції, оскільки вони формують ідентичність місцевої громади та створюють почуття єдності серед людей.

5. Купівля продукції у місцевих товаровиробників. Це сприяє зміцненню місцевої економіки. Вирощування продукції в місцевих умо-

вах не передбачає транспортування, потребує менше пакувального матеріалу та створює робочі місця для місцевої робочої сили.

6. Повільне подорожування. Повільні подорожі мінімізують негативний вплив на навколишнє середовище та економлять бюджет. Наприклад, користування потягом замість літака зменшує екологічний вплив і є дешевшим варіантом. До того ж, повільна подорож дозволяє насолоджуватися краєвидами в дорозі.

Таблиця 3

М'який туризм vs жорсткий туризм

Жорсткий туризм	М'який туризм
Масовий характер	Індивідуальні та сімейні тури, поїздки в колі друзів за інтересами
Короткострокові поїздки	Довготривалі поїздки
Швидкісні транспортні засоби пересування	Повільне та помірне пересування транспортними засобами
Заздалегідь продумана та узгоджена програма	Спонтанний характер рішень
Зовнішня мотивація	Внутрішні стимули
Копіювання та імпорт стилю життя країни-перебування	Занурення у колорит місцевої культури
Відвідування атракцій	Полювання за враженнями
Прагнення комфорту та пасивність	Прагнення різноманіття та активність
Невисокий попередній пізнавальний інтерес до країни-перебування	Вивчення заздалегідь культури країни-перебування
Турист не вивчає і не прагне опанувати мову країни	Мова вивчається заздалегідь
Турист – це господар, якого треба обслужити на високому рівні	Турист поринає у нову культуру, вимоги до обслуговування невисокі
Активний шопінг	Покупки – це пам'ятні сувеніри для друзів
На згадку про поїздку залишаються лише сувеніри	Після поїздки залишаються приємні емоції, спогади та досвід

Джерело: складено авторами за [1]

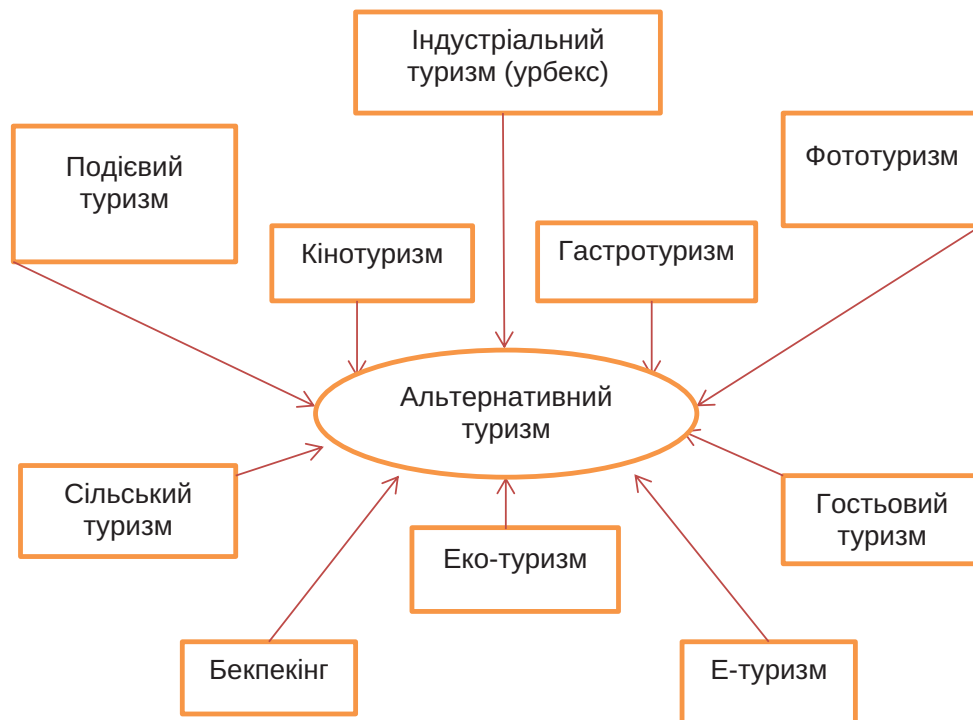

Рис. 1. Альтернативні види туризму

Джерело: складено авторами за [10]

Спираючись на попередній аналіз, обґрунтуємо способи урахування екологічного чинника в концепціях сталого туризму:

1. Природоресурсна концепція. В залежності від типу природних ресурсів, задіяваних у задоволенні туристичних потреб подорожуючих, можна виокремити наступні види *природного* туризму: рівнинний; гірський; річковий; морський; підводний; спелеотуризм; повітряний (балунінг, парашутинг, скайдайвінг); фауністичний; іхтіофауністичний; флористичний; садовий; «зоряний» туризм тощо.

2. Агроцентрична концепція. Природоресурсна залежність сільського господарства дозволяє виокремити його у якості самостійного виду туризму з наступними сучасними різновидами: власне сільський туризм; агро-рекреаційний; фермерський; джайло-туризм; сільський фототуризм тощо.

3. Природоохоронна концепція. Акцент на необхідності зниження негативного антропогенного тиску на навколишнє природне середовище обумовлює виокремлення наступних видів *екотуризму* [2]: науково-просвітницький (відвідування конференцій за екологічною тематикою, екологічна освіта, екологічні екскурсії); активний (хайкінг, вело-прогулянки, альпінізм); етноекологічний (знайомство з етносами та їх самобутньою культурою); подорожі до природних резерватів (національних парків, заповідників) тощо.

4. Природоефективна концепція. Упровадження екоконструктивних природоперетво-

рювальних технологій у практику економічної діяльності суб'єктів туристичної та гостинної індустрії дозволяє окреслити наступні види *зеленого* туризму: туризм, що розвивається на основі ресурсоощадних технологій; туризм, інфраструктура якого функціонує на основі альтернативних джерел енергії (напр., проєкт Hotel Energy Solutions); туризм, що просувається на основі зеленого піару (грінвошинг); електронний туризм тощо.

5. Природостабілізуюча концепція. Уразливість туристичного сектору до кліматичних умов спричиняє необхідність адаптації даної галузі до глобальної зміни клімату та появи *кліматично-розумного* туризму (climate-smart tourism).

Резюмуємо результати дослідження на рис. 2.

Спираючись на результати попередніх досліджень, можна виокремити наступні екологічні сегменти в сталому туризмі: природний, сільський та еко-туризм.

Відповідно до рис. 3, сегмент природного туризму формується переважно на засадах організації активних (екстремальних) та рекреаційних турів. Основною маркетинговою стратегією просування природного туризму може виступати пряма реклама, тревел-блогінг, соціальні мережі тощо. Сільський туризм ґрунтується основним чином на базі планування активного відпочинку та культурних подорожей. Спосіб просування – інструментами pull-маркетингу. Еко-туризм розви-

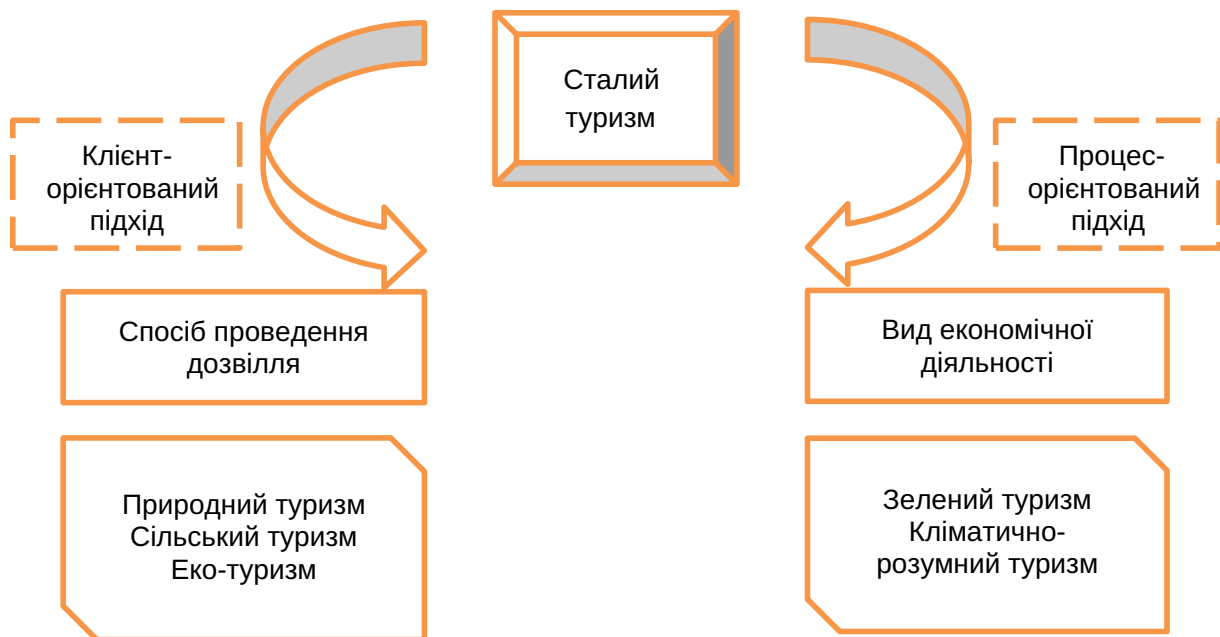

Рис. 2. Форми прояву екологічного чинника у сталому туризмі

Джерело: розроблено авторами

Рис. 3. Екологічні сегменти у сталому туризмі

Джерело: розроблено авторами

вається на засадах культурного відпочинку та рекреації. Рекомендований спосіб просування туристичного продукту – вірусний маркетинг та сарафанне радіо.

Висновки і подальші перспективи дослідження. У результаті проведеного дослідження нами було запропоновано виокремити певні концепції сталого туризму: природоресурсну, агроцентричну, природоохоронну, природоефективну та природостабілізуючу, які логічно узгоджуються з природним, сільським, еко-туризмом, зеленим та кліматично-розум-

ним туризмом відповідно. Виведено графічні моделі щодо врахування екологічної складової в сучасних концепціях сталого туризму. Обґрунтовано практичну цінність результатів дослідження, які дозволяють виокремити екологічні сегменти в сталому туризмі та запропонувати релевантні стратегії просування туристичних продуктів екологічної спрямованості. Перспективами подальших досліджень у даному напрямку має стати якісний та кількісний аналіз екологічних сегментів сталого туризму на національному та міжнародному рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арсеньева О. І., Шматків А. С., Феоктистова Н. В. Основні концепції та напрямки екотуризму: компаративний аналіз. *Міжвузівський збірник наукових праць*. 2005. Випуск 2. С. 186–205. URL: <https://infotour.in.ua/arsenjeva.htm> (дата звернення: 6.12.2022).
2. Бабенко В. Екотуризм. URL: <https://vidpochivai.com.ua/uk/blogs/ekoturizm/> (дата звернення: 13.12.2022).
3. Брич В., Галиш Н. Сталий розвиток туристичної індустрії: екологічний та статистичний вимір. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 4. С. 23–30.
4. Заваріка Г., Зеленко О. Сталий туризм як інструмент збереження культурної спадщини та відновлення постраждалих територій. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-78>.
5. Коробейникова Я. С. Екологічні проблеми територій туристичних дестинацій. *Науково-технічний журнал*. 2013. № 1 (7). С. 91–94.
6. Лебедев І. В. Сталий розвиток туризму : досвід Європейського Союзу і завдання для України. *Вісник соціально-економічних досліджень* : зб. наук. праць; за ред. : М.І. Зверякова (голов. ред.) та ін. Одеса : Одеський національний економічний університет. 2018. № 3 (67). С. 162–173.
7. Мелько Л. Ф. Туризм у контексті сталого розвитку. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2017. Випуск 48. С. 190–197.
8. Осітнянко Д. О., Примак Т. Ю. Впровадження принципів сталого розвитку в туристичній індустрії. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2020. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7612>. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.1.152> (дата звернення: 19.12.2022).

9. Пригара О. Екологічні проблеми туризму та шляхи їх вирішення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2014. Вип. 8. С. 404–408.
10. Теличук Г. Як обрати вид туризму для себе. URL: <https://zhyvyaktyvno.org/news/alternativn-vidi-turizmu> (дата звернення: 20.12.2022).
11. Angeli S. What is Sustainable Travel: 8 Best Practices. URL: <https://ecobnb.com/blog/2022/03/sustainable-travel-good-practices/> (дата звернення: 20.12.2022).
12. Brazales H. D. F., Tapia P. J., Koroleva I. S. Alternative tourism as a type of sustainable tourism. Research Result. *Business and Service Technologies*. 2020. No. 5(2). PP. 3–19. DOI: <https://doi.org/10.18413/2408-9346-2020-6-2-0-1>.
13. Market size of the ecotourism sector worldwide in 2019, with a forecast for 2027. Official web-site of STATISTA. URL: <https://www.statista.com/statistics/1221034/ecotourism-market-size-global> (дата звернення: 22.12.2022).
14. Sustainable development. Official web-site of UNWTO. URL: <https://www.unwto.org/sustainable-development> (дата звернення: 22.12.2022).
15. Sustainable tourism statistics. URL: <https://luggagehero.com/blog/sustainable-tourism-statistics/> (дата звернення: 25.12.2022).

REFERENCES:

1. Arsenyeva O. I., Shmatkiv A. S., Feoktistova N. V. (2005) Osnovni kontseptsii ta napryamky ekoturizmu: komparatyvnyy analiz [Basic concepts and directions of ecotourism: a comparative analysis]. *Mizhvuzivs'kyi zbirnyk naukovykh prats'*, no. 2, pp. 186–205. Available at: <https://infotour.in.ua/arsenjeva.htm> (accessed December 6, 2022). (in Ukrainian)
2. Babenko V. Ekoturizm [Ecotourism]. Available at: <https://vidpochivai.com.ua/uk/blogs/ekoturizm/> (accessed December 13, 2022). (in Ukrainian)
3. Brych V., Halysh N. (2020) Stalyy rozvytok turystychnoyi industriyi: ekolohichnyy ta statystychnyy vymir [Sustainable development of the tourism industry: ecological and statistical dimensions]. *Ekonomichnyy analiz*, issue 30, no. 4, pp. 23–30. (in Ukrainian)
4. Zavarika G., Zelenko, O. (2022) Stalyy turizm yak instrument zberezheniya kul'turnoyi spadshchyny ta vidnovlennya postrazhdal'nykh terytoriy [Sustainable tourism as a tool for preserving cultural heritage and restoring affected areas]. *Ekonomika ta suspil'stvo*, no. 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-78>. (in Ukrainian)
5. Korobeynykova Ya. S. (2013) Ekolohichni problemy terytoriy turystychnykh destynatsiy [Environmental problems of the territories for tourism destinations] *Naukovo-tekhnichnyy zhurnal*, no. 1 (7), pp. 91–94. (in Ukrainian)
6. Lebedyev I. V. (2018) Stalyy rozvytok turizmu : dosvid Yevropeys'koho Soyuzu i zavdannya dlya Ukrayiny [Sustainable development of tourism: experience of the European Union and tasks for Ukraine]. *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen'*, no. 3 (67), pp. 91–94. (in Ukrainian)
7. Melko L. F. (2017) Turizm u konteksti staloho rozvytku [Tourism in the context of sustainable development]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, no. 48, pp. 190–197. (in Ukrainian)
8. Ositnyanko D. O., Prymak T. Yu. (2020) Vprovadzhennya pryntsyviv staloho rozvytku v turystychniy industriyi [Implementation of the principles of sustainable development in the tourism industry]. *Elektronne naukove fak-hove vydannya «Efektyvna ekonomika»*, no. 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.1.152>. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7612> (accessed December 19, 2022). (in Ukrainian)
9. Pryhara O. (2014) Ekolohichni problemy turizmu ta shlyakhy yikh vyrishennya [Environmental problems of tourism and ways to solve them]. *Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk*, no. 8, pp. 404–408. (in Ukrainian)
10. Telychuk H. Yak obraty vyd turizmu dlya sebe [How to choose a type of tourism for yourself]. Available at: <https://zhyvyaktyvno.org/news/alternativn-vidi-turizmu> (accessed December 20, 2022). (in Ukrainian)
11. Angeli S. What is Sustainable Travel: 8 Best Practices. Available at: <https://ecobnb.com/blog/2022/03/sustainable-travel-good-practices/> (accessed December 20, 2022).
12. Brazales H. D. F., Tapia P. J., Koroleva I. S. (2020) Alternative tourism as a type of sustainable tourism. Research Result. *Business and Service Technologies*, no. 5(2), pp. 3–19. DOI: <https://doi.org/10.18413/2408-9346-2020-6-2-0-1>.
13. Market size of the ecotourism sector worldwide in 2019, with a forecast for 2027. Official web-site of STATISTA. Available at: <https://www.statista.com/statistics/1221034/ecotourism-market-size-global/> (accessed December 22, 2022).
14. Sustainable development. Official web-site of UNWTO. Available at: <https://www.unwto.org/sustainable-development> (accessed December 22, 2022).
15. Sustainable tourism statistics. Available at: <https://luggagehero.com/blog/sustainable-tourism-statistics/> (accessed December 25, 2022)